

УДК 93

**ОГЛЯД ТВОРІВ СХІДНИХ АВТОРІВ ЯК ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ
ВИВЧЕННЯ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ**

Полякова Лариса Іванівна

к.і.н., доцент

Пилипенко Олеся Андріївна

Магістрантка

Мелітопольський державний педагогічний університет

Імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Україна

Анотація: у статті характеризуються твори східних авторів. Вони становлять джерельну базу вивчення хрестових походів. Розглядаються твори арабських, вірменських, візантійських, єврейських авторів, розкривається їх значення для визначення причин та наслідків хрестових походів для країн Сходу та Візантійської імперії.

Ключові слова: джерела, твори, хрестові походи, значення, Схід, Візантія, папство.

Дослідження історії хрестових походів показало, що частину інформації про їх причини та наслідки, про окремі події історії держав хрестоносців містять твори арабських, вірменських, візантійських, єврейських та інших письменників мусульманського і християнського Сходу.

На думку медієвістів, твори східних авторів не можуть надати цілісного бачення подій усіх хрестових походів. Письменники зупиняються лише на окремих епізодах зазначених подій і фактах суспільного життя держав хрестоносців. Історія хрестоносного руху і новостворених держав описується ними лише у зв'язку з історією власних народів.

В статті аналізуються твори, які є важливими джерелами вивчення хрестоносного руху. Один із таких «Історія Дамаська». Твір арабського

історика Ібн ал-Каланісі (1073-1160). «Історія Дамаська» стосується подій Першого хрестового походу (охоплює період часу з 974 по 1160 р.). Війні 1097-1099 рр. тут присвячені три невеликі глави. «Історія Дамаська» є важливим джерелом для вивчення перших подій хрестоносного руху [1,с.139].

Інший великий арабський історик, учасник воєн єгипетського султана Саладіна, Ібн ал-Асир (Ібн ал-Атир)(1160-1233), пише про хрестові походи в своєму «Повному зводі загальної історії», який висвітлює долі мусульманських країн «від створення світу» до 1231р. Ясність викладення матеріалу, відсутність анархаїзмів, бажання висвітлити найбільш важливі події та факти створили йому репутацію головного історика пізніх хрестових походів [1,с.32].

Крім того дослідженням хрестових походів займався відомий історик Сходу Абу-ль-Фарадж (або Бар Ебра) (1226-1286). Він згадує події хрестових походів у розділах своєї «Сирійської хроніки» (представляє собою історію династій, які правили в Сирії до кінця XIII ст.), де описується час панування арабів і монголів (Десята і Одинадцята династії) [1,с.32].

Вірменські історики, як й інші східні автори (наприклад, візантійські, арабські, сирійські тощо), приступаючи до написання своїх творів, розглядали хрестоносний рух суто в межах рідної, вірменської історії. При висвітленні хрестоносних походів 1147-1149 рр. і 1189-1192 рр. вони застосовували відмінний від латинської хронографії психологічний підхід, інший тон викладу матеріалу та зовсім інші оцінки описуваних подій.

Практично всі факти про події другої та третьої військових кампаній західноєвропейського лицарства на Сході висвітлені середньовічними вірменськими авторами фрагментарно, а багато епізодів цих військово-релігійних акцій мають стислий, компілятивний, обмежений фактичною сухістю характер.

Вірменські автори визначали і причини хрестових походів, які вбачали в утисках, яких зазнавали східні християни від мусульман [2, с. 44] і, по-друге, у захопленні міст Едеси та Єрусалиму військами Саладіна в 1144 р. та в 1187 р.

Історія Третього хрестового походу, як й історія Другого, не знайшла інформативного висвітлення на сторінках середньовічних вірменських творів.

У творах вірменських авторів вкрай негативно зображуються портрети візантійських імператорів Мануїла I Комнина та Ісаака II Ангела, а також певною авторською симпатією до хрестоносців, які вважалися західними братами-християнами.

З вірменських істориків дані про деякі епізоди Першого хрестового походу залишив Матвій Едеський. Матвій Едеський – автор «Хронографії», головним предметом викладу в якій є історія Кілікії, Сирії, Месопотамії і Вірменії з 952 по 1136/37р. У своєму творі він описав і ряд подій Першого хрестового походу; особливо важливі його свідчення про затвердження хрестоносців в Едесі в 1098 р. [2, с. 46].

Окремим блоком слід виокремити писемні пам'ятки візантійських авторів – Анни Комнин, Іоанна Кіннама, Нікити Хоніата, Георгія Акрополіта й Никифора Григори, де історики лише торкнулися окремих епізодів, пов'язаних із хрестовими походами. Важливими джерелами є праці візантійських істориків XII-XIII ст.

Візантійська царівна Анна Комнин (1083-бл.1153/55) приділила досить багато уваги деякими епізодами єрусалимської експедиції кінця XI ст. у «Олексіаді» – історії царювання Олексія I Комнин, написаної з метою прославлення його діянь[3, с. 423].

Відомий візантійський історик Нікіта Хоніат (сер.XII ст.-1213) у своїй монументальній праці "Історія з часів царювання Іоанна Комнина" присвятив чимало сторінок подіям Четвертого Хрестового походу. Автор описує взяття Константинополя хрестоносцями у 1204 р., важке становище жителів міста і біженців. Матеріали східних сучасників походів мають велике значення для критики досліджень католицьких мемуаристів, які прославляли хрестоносців, а не розповідали про тих хто став жертвами завоювання [1, с. 268].

Проте арабські, вірменські, грецькі та інші східні історики в цілому, а іноді і в деталях досить точно розповідали про хрестоносців, які безпідставно здавалися

їм грубими варварами. Вони помічали чимало такого, що випадало від уваги або навмисне обходилося мовчанням в творах західних літописців, пов'язаних зазвичай своїм пієтетом перед воїнством Христовим і його діяннями, засліплених вірою в священну війну і блиском пишних титулів її ватажків.

Ні Ібн ал-Асир, цей єдиний, як його називають, справжній історик свого часу, ні взагалі будь-хто з мусульманських авторів XII-XIII ст. не розглядають хрестові походи в якості підприємств, викликаних ідеологічними мотивами. Навіть в тих випадках, коли ці історики недостатньо точні в своїх конкретних описах причин виступу перших хрестоносців, їх загальне уявлення про мотиви і характер діянь хрестоносців і їх ватажків значно виграє в порівнянні з тим, як ці сюжети подаються в творах католицьких хроністів[4].

Таким чином, проаналізувавши твори східних авторів дійшли висновку: вірменські писемні джерела XIII - початку XIV ст., мають здебільшого допоміжний характер при висвітленні тих або інших аспектів історії Другого та Третього хрестових походів. І це не дивно хроністи, беручись писати свої твори, не переслідували мети прославлення східних "діянь франків", як це робили католицькі апологети. Історики писали про хрестові походи в контексті історії вірменської державності, культури, народу та його боротьби проти зовнішніх ворогів – візантійців і мусульман.

Твори візантійських і східних істориків XII-XIII ст., часто більш повні, точні і правдиві, вільні від панегіричного освітлення «діянь франків», властивого католицьким хроністам, являють собою важливе доповнення і в той же час істотну протиположність їх упередженої однобічності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Заборов М.А. История крестовых походов в документах и материалах. — М.: Высшая школа, 1977. – 272с.
2. Литвиненко Віталій. Вірменські наративи XIII - початку XIV ст. як джерела з історії другого та третього хрестових походів // Схід. – 2015. – №3 (135) березень-квітень. – С.44-47

3. Рудь М.О. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія. – Київ Либідь, 2005. — 654 с.
4. История средних веков: Крестовые походы / [сост.М. Стасюлевич]. – 3-е изд., исп. и доп. – СПб. : Полигон, 2001. – Т. 3. – 592 с.